

Kaip namie (sociolingvistinė frazeologizmo interpretacija)

Kazimieras ŽUPERKA
Šiaulių universitetas

Pagrindinės sąvokos: *lyginamasis frazeologizmas (frazeologinis palyginimas), regioninė (lokalinė) savivoka, namų samprata, vieta (erdvė), kultūra.*

1. Įvadinės pastabos

Lyginamasis frazeologizmas *kaip namie* (rečiau – jam sinonimiškas frazeologizmas *kaip namuose*) būna pasitelkiamas aiškinantis asmens ar kurios bendruomenės savivoką kurioje nors vietoje (patalpoje, gyvenvietėje, regione, šalyje), žmonių, kalbos, kultūros aplinkoje: ar toje aplinkoje, kurioje gyvenama, lankomasi, buvojama, jaučiamasi *kaip namie* ar – *svetur, svečiuose? Namų / svečiavimosi* modelis, be kita ko, taikomas sociolingvistikoje tarp dviejų kultūrų gyvenančio asmens savivokai apibūdinti.

Straipsnis susijęs su sociopsichologinės regioninės savivokos ir apskritai su savijautos kurioje nors aplinkoje tematika. Remiantis įvairių stilių kontekstais, **siekiami** patikslinti žodynų teikiamas kalbamojo frazeologizmo definicijas ir išsiaiškinti tuose kontekstuose išreikštus NAMŲ sąvokos dėmenis. Dalinės ir apibendrinamosios išvados remiamos kitų tyrėjų teiginiais ir kitų kalbos vartotojų pasisakymais (nuomonės, savivokos, savijautos raiška) dėl NAMŲ sampratos. Pastarųjų apibendrinamieji teiginiai, kuriais asmeninė savivoka priskiriama visai savo kartai, šių dienų lietuviui ar XXI amžiaus žmogui apskritai, aišku, vertinami atsargiai, kritiškai.

Kalbamuojų frazeologizmu sociolingvistikos ir sociologijos darbuose kartais nusakoma kalbinės, kultūrinės bendruomenės ar atskiro asmens savijauta kurioje nors aplinkoje.

Sociolingvistė Loreta Vilkienė (2015b, 160) lyginamąjį frazeologizmą *kaip namuose* pavartojo aptardama lietuvių išeivių kultūrinę savivoką: „[p]aveldėtosios kalbos vartotojas vieną kultūrą (dominuojančiąją arba *paveldėtąją*) laiko pagrindine (angl. *home base*) kultūra ir joje jaučiasi geriausiai, „**kaip namuose**“ <...>. Kita kultūra tampa tarsi **svečiavimosi** aplinka, erdve, kurioje, įtraukiant ir kalbą, kultūrinę praktiką, nėra taip patogu kaip **namų** – pagrindinės – kultūros aplinkoje.“¹

¹ Čia ir toliau citatose paryškinta mano – K. Ž.

Atitinkamą rusų kalbos frazeologizmą yra pavartojęsi kaliningradietė sociologė Ana Karpenko (Анна Карпенко), tyrinėjanti regioninę savo kraštiečių savivoką: „Kaliningradas negali būti suvokiamas kaip priklausantis vienai ar kitai etninei ar religinei grupei. Žmonės, gyvenančius šiame rusiškame anklave, sieja bendra patirtis jaukinantis erdvę ir bendraujant su kitomis kultūromis. Jie save mato kaip unikalią rusų bendruomenę, norinčią būti atvirą pasauliui, dėmesingą ir jautrią tam, kas vyksta už šio krašto sienų, ir gebančią savitu būdu išreikšti gyvenimo kelių Europos šalių kaimynystėje patirtį. Regioninės sąmonės atvirumas leidžia kiekvienam atvykėliui jaustis **kaip namie** ir tapti šios unikalią istoriją turinčios vietos dalimi“ (cit. iš *V o s y l i ū t ė* 2011, 11)². Savijauta „kaip namie“, aišku, priklauso ir nuo svečios šalies politikos, nuo bendruomenės nuostatų, taip pat ir nuo paties atvykėlio savivokos „senoviškumo“ ar modernumo. Pavyzdžiui, viena į Didžiąją Britaniją atvykusi Pakistano artistė pasisakė iškart pasijutusi kaip namie. Jos žodžiai buvo pakomentuoti taip: „Beje, Anglijos atvirumo ‘beigi tolerancijos’ politika veikia – atvykėliai čia TIKRAI jaučiasi **kaip namie**“ (cit. iš <<https://summit.news/2019/08/21/pakistan-actress-visits-uk-town-says-its-like-being-at-home/>>, žiūrėta 2019-09-14).

Frazeologizmo *kaip namie* interpretacijai būtina pasitelkti NAMŲ sampratą (konceptą), juo labiau kad, kaip matėme, su prieveiksmiu *namie* lietuvių kalboje sinonimiškai konkuruoja daugiskaitinio daiktavardžio vietininkas *namuose*, o svarbiausia dėl to, kad *namie* prasmiskai susijęs ne su vienaskaita *namas*, o su daugiskaitiniu daiktavardžiu *namai*. Neišleistas iš akių ir kryptį rodantis vietos prieveiksmis *namo*, kuris, be kita ko, vartojamas gana įprastame, kone frazeologiniame žodžių junginyje *jaustis (kaip) grįžus namo*. Pastarasis junginys yra dalinis pasakymo *jaustis (kaip) namie* atvejis, implikuojantis kontrasto presupoziciją: buvo sugrįžta namo, taigi, būta svetur. Turime ir frazeologinį palyginimą *kaip namie po kelionės* (LKPŽ 170).

2. Kalbinė frazeologizmo analizė

Lingvistinę frazeologizmo analizę siejame su sociologine ir su psichologine interpretacija, nes daugelyje surinktų kontekstų yra ryškus ir racionalusis (saviemonės), ir emocinis (savijautos) dėmuo. Jausminių namų vertinimą lietuvių kalboje rodo ir gausybė deminutyvinių prieveiksmių, turinčių reikšmę „namo“: *namučio*, *namučiu*, *namužiu*, *namolėlio*, *namoliučio*, *namoliuko*, *namoliuku* ir kt. (žr. LKŽ VIII 534–537).

Frazeologinis palyginimas *kaip namie* implikuoja sudėtingą semantiką: pirma, iš vietos prieveiksmio *namie* suvokiame, kad kalbama apie tam tikrą (daiktinę,

² Regioninę to krašto tapatybę yra aiškinusis sociologė Julija Liovkina (žr. Л ѝ в к и н а 2016). Jos manymu, šito krašto dabartis ypač tinkanti postmoderno studijoms – jis neturi materialinių ir idėjinų pamatų, apibrėžtumo. Kaliningradiečio regioninės tapatybės apibrėžimų skalė – nuo tapatybės neigimo (*sovietinė mistifikacija*) iki išnykusios Rytų Prūsijos nostalgijos. Manau, kad dabartinė Kaliningrado (Karaliaučiaus) sritis yra labiau geopolitinis negu civilizacinis regionas.

realią, ar abstraktesnę, įsivaizduojamą) vietą, erdvę; antra, susietas su lyginamuoju jungtuku *kaip* tas prieveiksmis jau rodo, kad kalbama apie *ne-namus* – vietą, kuri tik tam tikru atžvilgiu yra panaši į namus. Žodynuose šio frazeologizmo reikšmė nusakoma taip: *kaip namie* – „apie laisvai besijaučiantį“ (FŽ 445), „gerai, laisvai [jautis]“ (LKPŽ 170). Pateikiamoji definicija iškelia toli gražu ne visas pagrindines to palyginimo implikacijas (asociacijas); kontekstai rodo kur kas platesnę, įvairesnę jo semantiką. Sakysim, Jono Biliūno sakinyje *Susirietęs ratuose, prisiglaudęs prie motinos, jaučiaus kaip namie* (FŽ 445), atrodo, visų pirma glūdi prasmė „jaučiausi jaukiai, saugiai“. Panašias implikacijas remia ir tiesioginis jų nusakymas tekstuose. Vanda Juknaitė sako: „Juk **namie** gera gyventi <...>, kad pasišneki, kad tavęs laukia, kad **jautiesi ramus ir saugus**“ (cit. iš GL 9). Marcelijus Martinaitis su namais sieja „gyvenimo **jaukumo** jausmą“ (žr. D a u j o t y t ė, M a r t i n a i t i s 2013, 260). Taigi, (*kaip*) *namie*, be abejonės, implikuoja prasmes „jauku“, „saugu“.

Vietos prieveiksmis *namie* nėra dėsningas darinys, bet įprastas, savas, sakyčiau, ypatingas žodis, turintis tam tikrą senumo, kaimiškumo atspalvį. Nuo varianto *kaip namuose* frazeologizmas *kaip namie* skiriasi stiliaus atspalviu. Stilistikos skirtumas, be kitų priežasčių, kyla iš prieveiksmio *namie* ir daiktavardžio vietininko *namuose* semantikos skirtumo. Prieveiksmis *namie* turi vienintelę reikšmę: „savo namuose“ (BLKŽ). O prieveiksmiui sinonimiškas vietininkas nėra toks vienareikšmis ir, kitaip negu tas prieveiksmis, vienas pats neimplikuoja reikšmės „savo (namuose)“; šią reikšmę jam suteikia arba jos nesuteikia kontekstas (frazeologizmas yra minimalus kontekstas). Dar 1978 metais Angelė Kaulakienė, rašydama apie lopšelių-darželių kalbos negeroves, reiškė nuomonę, kad „[b]e reikalo vietoj įprasto prieveiksmio *namie* per prievartą brukama daugiskaita *namuose*“ (žr. MK 1978 5, 15). Kalbininkė neargumentavo savo raginimo neužmiršti to *namie*, galėtume tik spėti, kad rėmėsi panašiais argumentais kaip ką tik išdėstyti. To prieveiksmio ir daiktavardžio supriešinimą aptinkame poezijoje: *Sakau: **namai**, bet nesakau: **namie*** (B a l i u k o n y t ė 1982, 53).

3. Būdingieji NAMŲ sampratos dėmenys

Įvairių sričių tyrinėtojai NAMUS mato tarp svarbiausių lietuvių vertybių. Vertybės yra užkoduotos kalboje, žmogaus sąmonėje jos yra tam tikri gyvenimo orientyrai. Svarbiausias vertybes lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje, t. y. etnolingvistikos požiūriu, yra išsamiai išnaginėjusi Vilniaus universiteto kalbininkų grupė. NAMŲ konceptą (sąvoką, sampratą) yra aptarusi Kristina Rutkowska (žr. 2017, 87–116): žodynų pateikiamas daugiskaitinio daiktavardžio *namai* definicijas, derivatus, namų sampratą kolokacijose, skyrium – frazeologizmuose, paremijose, publicistikoje, studentų atsakymuose į anketos klausimus.

Daiktavardžio *namas* vienaskaitos *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (DLKŽ 413) nurodyta tik viena reikšmė: ‘gyvenamasis trobesys’ (BLKŽ – ‘gyvenamasis pastatas’), o *namų* – penkios reikšmės: 1. žr. n a m a s; 2. ‘gyvenamoji vieta, bu-

veinė’; 3. ‘šeimos ūkis, sodyba’; 4. *prk.* ‘drauge gyvenantys žmonės, šeimyna’; 5. ‘kokia nors visuomeninė įstaiga’ (iš esmės taip pat ir *BLKŽ*), pvz., *Vaikų namai*. Be reikšmių, fizinio ir socialinio namų aspekto, kalbamojo frazeologizmo sampratai ypač svarbus psichologinis aspektas: su namais siejama jausena. Žodyje ji *implikuota*, į jo reikšmę neįeina, užtai žodynuose nefiksuoja; žodis tik kelia atitinkamas asociacijas. Pažymėtina, kad iš esmės sutampa šiam straipsniui surinktuose kontekstuose ir Rutkovskos apklaustų studentų anketose nusakyma (t. y. jau *eksplikuota*) jausena: vieta, kur gera, jauku, ramu, saugu būti, į kurią norisi grįžti, kur tavęs laukia, supranta, palaiko, priglobia. Pora kontekstų. Iš Sigito Parulskio (2005, 69) esė: „[s]tveriasi telefono ir nors akimirksnį pasijunta saugesni, nes ten, kitame ryšio gale, namai, o **namai – saugu ir pastovu**.“ Lietuvoje sukurta trieilė (haiku) *šiltas vakaras / švelniai glosto delną / arklio liežuvis* Vytautas Dumčius (2016, 11) aptaria šitaip: „**Namų jaukumą** atskleidžia žodžių seka: „šiltas“, „švelnus“, „glosto“, „arklys“. Tokį švelnumą, **jaukumą ir ramybę** gali patirti tik **namuose**, kur visi jaučiasi **saugūs**, supranta vienas kitą be žodžių. <...> Savikoncentraciją kiek netikėtai paryškina arklio liežuvio, tokio pat aksominio kaip ir erdvė, vaizdas. Netiesioginis daikto ir erdvės susijungimas. Tai **saugumo, prieraišumo, namų idilės** ženklas.“

Prie išvardytųjų savivokos ir savijautos dėmenų dar būtina pridurtinas *savumo* jausmas („kur esi tarp savų, jautiesi savas“). Jį pabrėžia, pavyzdžiui, Viktorija Daujotytė: „Kai esi iš senų namų, pradedi juos atsiminti kaip *savo*, kaip tėvų, o juk kiek kartų prieš tai. Ir vis atsimerkdavo kažkieno akys ir ištardavo: *mano namai...* Tavo, o dabar mano“ (D a u j o t y t ė, M a r t i n a i t i s 2013, 100).

Kad pamatytume bendrus lietuvių kalbos namų sampratos bei raiškos bruožus su kitomis kalbomis ir skirtumą nuo jų, pažvelkime į „namų“ sąvokos raišką bent vienoje kitoje indoeuropiečių kalboje.

Emilis Benvenistas (Émile Benveniste, 1902–1976) yra nurodęs, kad savo lek-sine vartoseną skiriasi graikų žodis *dómos* ir lotynų žodis *domus*: *dómos* reiškias pastatą, o „*domus* visada reiškia ‘namus’ ‘šeimos’ prasme“³; „kai kurios lot. *domus* linksnių formos įgavo prieveiksienio funkciją: *domi* ‘namie’, *domum* ‘namo’, *domo* ‘iš namų’“; tos prieveiksminės formos „reiškia tik ‘savo namuose’, ‘į savo namus’, ‘iš savo namų’“; „toks prieveiksminis vartojimas suponuoja žodžio *domus* moralinio, o ne materialinio pobūdžio reikšmes“ (Б е н в е н и с т 1995, 199)⁴.

Populiarūs yra anglų kalbos žodžių *hause* ir *home* gretinamieji tyrinėjimai: tuos žodžius nagrinėja sociologai, kalbininkai, architektūros terminologai (žr. R y k - w e r t 1991, 51–62; B a r r i e 2017). Aptariant *hause* ir *home* reikšmės skirty-bes kartais pateikiama nuoroda į Benvenisto svarstymus apie namų sąvokos raišką graikų ir lotynų kalbose ir teigiama, kad lot. *domus* yra *home* (namai), o gr. *domos* yra *house* (namas) (žr. R o b e r t 2000, 15). Pastebima: „*Domus* niekada nereiškia

³ Plg. kiek kitokią to žodžio reikšmių nusakymą dabartiniame žodyne: **domus** – 1. namas, namai; 2. *prk.* 1) buveinė, būstas; 2) tėvynė, gimtinė, tėviškė; 3) namiškiai, šeima, šeimyna; giminė; 4) (*filosofų*) mokykla; 5) namų ūkis (*LLKŽ*, 341–342).

⁴ Dėkoju profesoriui Skirmantui Valentui, atkreipusiam mano dėmesį į Benvenisto veikalą „Indoeuropiečių socialinių terminų žodynas“ (1970).

fizinės struktūros, vis dėlto jis dažnai verčiamas kaip namas (house)“ (Ibid.). Iš anglų–lietuvių kalbų žodyną matyti ne tik *hause* ir *home* reikšmės ir vartosenos skirtumai, bet ir tų dviejų žodžių reikšmių pynimasis (žr. *DALKŽ* I 628, 636–637):

home n.– namas, namai; gimtasis namas, tėviškė, giminė, tėvynė; šeima, šeimos židiny; prieglauda; *at home* – namie; *make yourself at home* – jauskitės kaip namie; adv. – namo; namie; v. – grįžti namo, siųsti namo;

house n.– namas; troba; namai, šeimyna, namiškiai; rūmai; įstaiga; v. – apgyvendinti, apsigyventi, įsikurti.

Matome, kad ir vienas, ir kitas žodis gali turėti reikšmes ‘namas’, ‘šeima’ (‘šeimyna’), ‘šeimos židiny’ (‘namų židiny’); namus, namų židinių reiškia pasakymas *house and home* (Ibid.).

Rusų kalboje abi – namo ir namų – sąvokos reiškiamos tuo pačiu žodžiu – vienskaita *дом*. Pagrindinės šio žodžio reikšmės yra 1. ‘namas’, ‘namai’ (pvz., *доўму до дома* ‘nueiti iki namų’); 2. ‘(savo) namai’; 3. ‘namai, šeima, šeimyna, namiškiai’; 4. ‘namų ūkis, namai’; 5. ‘namai’; ‘rūmai’ (įstaiga), pvz., *детский дом* ‘vaikų namai’ (žr. *RLKŽ* I 500; *LRKŽ* 399). Frazeologizmas *как дома* atitinka lietuvišką pasakymą *kaip namie* (Ibid.).

Kontekstai rodo, kad daugiskaitinis daiktavardis *namai*, prieveiksmis *namie*, frazeologizmas *kaip namie* ir jam artimi pasakymai (pvz., *jautiesi grįžęs namo*) sieja ne tik su **vieta** (erdve), bet ir su savais žmonėmis, su sava (gimtąja) **kalba**, su (iš visų tų aplinkybių einančiu) gyvenimo (**buvimo**) būdu (kultūra plačiąja prasme, t. y. kaip priešprieša „natūrai“). Regimantas Tamošaitis (2015, 153) vienos kelionės po Lietuvą įspūdžius apibendrina taip: „O dabar važiuojame anapus Šventosios – į Jūžintus⁵ <...>. Gražu ten buvo: barokiniai debesys per visą dangaus aukštį, balti bokštai kyla ir plaukia kartu su jais. <...> Tame debesų danguje atsispindi ir mūsų Žemaitija, ir šis gražus ežerų kraštas – mes **po šiuo dangumi esame namie**, ir esame kartu. / Yra gera pamatyti Lietuvą tomis pačiomis akimis, tuo pačiu žvilgsniu, gyventi tą patį gyvenimą.“ Taigi, savivokai „namie“ priklauso ir vieta „po šiuo dangumi“, ir bendrumas su žmonėmis, su kuriais „tomis pačiomis akimis, tuo pačiu žvilgsniu“ gali regėti Lietuvą. Individas nepriešina savęs bendruomenei, artimiesiems; priešingai, jam gėra jaustis vienam iš jų, šitas bendruomeniškumas jo nevaržo, neriboja, jį pakelia, įkvepia. Individuali ir kolektyvinė (bendruomeninė) namų savivoka paremia viena kitą. Visų minėtųjų keturių dėmenų implikaciją galima įžiūrėti prancūzų rašytojo Aleksandro Diuma (Alexandre Dumas) sąmojyje: „Tik Per Lašeze velionis iš aukštosios visuomenės **jaučiasi kaip namie**“ (cit. iš *J a n k u s* 2012) – ir konkreti vieta, ir čia palaidoti asmenys, ir kalba (paminklų užrašai), ir kapinių kultūra apskritai.

3.1. Vieta. Svarstant regioninės ar tautinės tapatybės klausimus ypač pabrėžiamas tapatinimasis, ryšys su tam tikra vieta, vietos svarba: „Aš pati tikiu, kad **mūsų tikrieji namai** ir tėra gimtieji, tėvų, senelių namai, kad iš jų neišeinam, nes **vieta** lieka, net jei ir nieko ten nebėra“ (*D a u j o t y t ė, M a r t i n a i t i s* 2013, 100). Jaunesnės kartos poetas, eseistas Donatas Petrošius (g. 1978 Bijotuose) au-

⁵ Jūžintaĩ – miestelis Rokiškio rajone.

tobiografinėje esė sako, kad ieškant tėvynės reikia įsitverti į „**savo namų durų rankeną**“: „[b]ūčiau linkęs keisti žodį tėvynė į man artimesnius – žemė, kraštas, **vieta**. / Mano įsivaizduojamos genties žemė. Mano protėvių ir mano paties užgyventa žemė. <...> **Vieta**, iš kur esu, **vieta**, kur save atrandu, iš kur save kildinu“; „Tėvynę surasti žemėlapiuose paprasčiausia. / Bijotai, kaimo tipo gyvenvietė (apie 500 gyventojų), yra Pietų Žemaitijoje, rytiniame Šilalės rajono pakraštyje, prie Pelos upelio“; „Į Vilnių studijuoti ir gyventi išvažiavau 17 metų. Jau 17 metų gyvenu Vilniuje. Jei kada sapnuoju atpažįstamas **vietas** – tai būna **vietos** iš mano sodybos Bijotuose. Vilniaus dar nesapnuoju, vadinasi, jis dar netapo mano **namais**“ (P e t r o š i u s 2014). Iš kito Lietuvos krašto kilęs dar jaunesnės kartos poetas Aivaras Veiknys (g. 1983) pasakoja: „[Elektrėnai] mano **gimtasias miestas**, kur mane visi pažįsta, kur miela matyti veidus, pažįstamus nuo vaikystės, ir kur jaučiuosi kartais net nepelnytai iškeltas į Elektrėnų garsenybes.“ Klausiamas, ar daug laiko praleidžiant ne Lietuvoje (mat dirba užsieniuose, statybose), nekilo noras ją palikti visam laikui, atsako: „Negalėčiau, išeičiau iš proto. Mane labai traukia **gimtos vietos**. Pirma mano komandiruotė, kai iš lėntpjūvės, kur dirbau, buvau išsiųstas keturioms savaitėms į Norvegiją, buvo *laaabai* sunki. Kad ir kokia graži būtų **vieta**, bet **jeigu ji neturi atminties**, ten pasijusi nykia. Jau esu sakęs, kad galėčiau gyventi net prie konteinerio, jeigu jis būtų stovėjęs prie **mano namo** nuo vaikystės. Aš esu labai... lietuvis“ (cit. iš Š e p e t y t ė 2019, 5).

Viena ryški *individualiosios savivokos* perskyra yra asmens įsisąmonintas priklausymas etnografiniam regionui (neišdildomas ryšys su tėviške, gimtine), kraštui, tautai arba, priešingai, – kosmopolitinė savivoka. Lietuvių kalbos tekstuose – meniniuose ir nemeniniuose – nuolatos keliamas, aktualinamas išėjimo iš namų ir (išėjusiojo) namų ilgesio motyvas. Šiuo atžvilgiu pagretinkime du kone tos pačios kartos poetus – Joną Juškaitį (1933–2019) ir Tomą Venclovą (g. 1937). Juškaitis kilęs iš kaimo (Jurbarko r., Kuturiai), Venclova – Vilniaus augintinis. Būdingas Juškaičio eilėraštis „Užnemunė“. Ji vadinama *motinos kraštu*, iš jo išėjęs, nuo jo nutolęs lyrinis subjektas vis prisimena vaikystėje patirtą, suvoktą jo grožį, sapnuoja, ilgisi: *kai išklajojau / Keleliais, nurimt negaliu / Nuo ilgesio* (J u š k a i t i s 1981, 71). Kitame eilėraštyje guodžiamasi: *Aš niekur ne namie, visur tėvų sapnuoju / Namus* (Ibid., 68). O Tomas Venclova (cit. iš LR 2017 05 24) deklaruoja kosmopolitinę *namų* sampratą: „Mano manymu, tos tautiškai nusiteikusių publicistų ir filosofų dejonės dėl, tarkime, tautos nykimo labiau pastebimos viešojoje erdvėje, o didžioji tautos dalis laiminga, kad sienos atviros, kad **beveik nebeliko užsienio sąvokos**, kad **kitose šalyse** pradėdame jaustis **kaip namie**.“ Taigi, atsisakoma šimtmečių tradiciją turinčios namų ir pasaulio priešpriešos. Jaunoji išeičių iš kaimo, atkilėlių į miestą karta artima Venclovai, ne Juškaičiui. Benamystė imama suvokti kaip privilegijuota padėtis. Jaunosios kartos rašytoja Jurga Tumasonytė (g. 1988 Kaune) skelbia: „O mano tipo merginos nebijo miesto. Jos atvažiuoja iš kaimo ir iš karto susilieja su aplinka: išmoksta tinkamai rengtis, dažytis, galvoti ir judėti. Mūsų mamos verkdamo atsidūrusios didmiesčiuose, mes – ne. Tik spėk rinktis iš miestų įvairovės. <...> **Tik spėk ieškoti namų**“ (T u m a s o n y t ė 2010). Tarp

Kristinos Rutkovskos apklaustų studentų irgi buvę tokių, kurie į klausimą, kas yra tikrieji namai, atsakė: visas pasaulis; nepastovi vieta, kur gali būti saugus; kur gali nukeliauti ir *jaustis kaip namie*. Tyrinėtoja sako, kad šiuolaikinis inteligentas atviras pasauliui, jis turi ambicijų susikurti namus visur. Akivaizdu, kad nuostata „Europa – mūsų namai“ diegia valstybės politika, didžioji žiniasklaidos dalis, nemaža intelektualų. Vis dėlto, remdamasi savo tyrimu, Rutkovska (2017, 116) apibendrinamai teigia, kad nemaža lietuvių, net jeigu gyvena ne gimtinėje, jaučia *nenutrūkstamą dvasinį ryšį* su gimtaisiais, su tėvų, senelių namais: svarbu, kad tokie namai Žemėje yra, nori nors trumpam į juos grįžti kaip į užuovėją, slėptuvę nuo pasaulio; ypač svarbu artimųjų palaikymas, prisiglaudimas. Būdingas kito krašto jaukinimosi pavyzdys galėtų būti Gražinos Sviderskytės, žurnalistės, istorikės, atvejis. Augo, gyveno Vilniuje, Žvėryne. Dabar, jau dveji metai, gyvena Kanadoje, Vankuverio saloje, Viktorijos mieste: „Viktorijoje dirbu ir jaučiuosi visiškai taip pat, kaip ir savo Žvėryne, tik išėjusi iš namų kalbu kita kalba“; „Vankuverio sala man ištis panaši į mūsų sostinę ir pajūrį kaip labai didelė Neringa arba plačiai išbarstytas Žvėrynas.“ O apibendrinama taip: „Vilnius yra **mano namai** ir gimtinė“ (cit. iš T r e š č i n a 2019, 39).

Namų metafora pagrįstai vartojama ir labai plačia bei įvairia reikšme. Žemės gyventojų rūpesčio reikalingi *bendri mūsų namai*: planeta, megalopoliai, didmiesčiai, miestai, miesteliai ir kaimai, taip pat drauge gyvenantys artimieji, bičiuliai ir kiti žmonės, *mūsų kūnai ir sielos* (plg. B a r r i e 2017, 153). Pasakymas Žemė – mūsų namai, manyčiau, išreiškia ne kosmopolito individualisto, o bendrystės puoselėtojo nuostatas. „Europa – **mūsų** namai, bet ne **mano**“, – sako Arvydas Šliogeris (cit. iš T a m o š a i t i s 2008, 92).

Straipsnyje, kaip matome, daugiausia iliustruojama *individualioji lokalinė* savivoka. Apibendrinamai apie tautinę, *bendruomeninę* latvių savivoką kalba Arvydas Juozaitis (2011, 138): „Latvis žino, kad išėjęs iš kaimo neįsikūrė mieste. Jis vis dar **ne namie**.“ Lietuviams, bent jau nemažai jų daliai, toks apibendrinamas pasakymas tinka labiau negu latviams, nes pastarųjų miesto kultūra senesnė, labiau išplėtotą. „Europietiška miestietiška kultūra <...> tarp lietuvių pradėjo kauptis tik XIX a. gale ir ligi šiandien liko efemeriška, išsiblaškiusi, neįtvirtinusi savo moralinių pagrindų“, – teigė Vytautas Kavolis (1994, 133).

3.2. Kaip namie – tai tarp savų, artimų **žmonių**. Namų savivoką kuria žmonių ryšys, bendrumas: „Namai, sakyčiau, yra ne tiek fizinė erdvė, kiek žmoniškųjų santykių kūrimosi vieta. <...> Todėl namai pirmiausia yra žmogiškosios prasmės skleidimosi vieta, kur asmuo gali jaustis saugus, laukiamas, mylimas, gerbiamas, kur juo tikima, pasitikima, kur ir jis pats gali realizuoti savo poreikį rūpintis, globoti, mylėti“ (T a m o š a i t i s 2008, 80). Neatsitiktinai *antraisiais namais* vadinama mokykla: siektina, kad vaikas čia jaustųsi taip pat gerai kaip namie, jaukiai – globojamas, mylimas, saugus. *Antrieji namai* nepriešinami pirmiesiems, jie tėra tų pirmųjų tęsinys, papildymas.

Reikia pasakyti, kad vienas, dominuojantis, „namų“ sąvokos dėmuo nešalina

kitų. Ir mokyklos kaip namų samprata apima ne tik žmonių santykius, bet ir *vietą*, patalpas, aplinką. Šiaulių Juliaus Janonio gimnazijos direktorius Rimas Budraitis sako: „Mokykla yra šventa **vieta**. Gal ir negalima taip sakyti, bet taip turi būti“ (cit. iš *J a n k u v i e n ė* 2019, 5). Vertas dėmesio faktas, kad rugsėjo 1-ąją kone tuos pačius žodžius pakartojo Prezidentas Gitanas Nausėda, apsilankęs vienoje progimnazijoje: „Man mokykla apskritai yra šventa **vieta**“ (cit. iš *15 min.lt*, 2019 09 01).

Antrieji namai yra raštų kalbos frazeologizmas, jo reikšmė – „pamėgtoji vieta“ (FŽ 444), o taikomas mokyklai tas pasakymas, kaip matome, turi kiek kitokią prasmę⁶. Meilė Lukšienė Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio steigiamajame suvažiavime 1988 metų spalio 22 dieną kalbėjo: „Tautos mokykla remiasi tautinės kultūros pagrindais. <...> Visų pirma, ir mažiukas, ir didelis privalo pasijusti ir fiziškai, ir dvasiškai esąs **namie**, o ne pakeleivis, ne nomadas. Klasė turi būti **antrieji namai**, geri, jaukūs, kad viešpatautų darba, ne paradiškumas ir fasadiškumas, o darbas. Šis **namų jausmas** perauga į Tėvynės jausmą su atitinkamais įsipareigojimais“ (cit. iš *GL* 11). Taigi, savijauta „kaip namie“ gali apimti ir visą kraštą, žmonių tarpusavio santykius, tikrą, ne tik deklaruojamą dėmesį žmogui. Skaudus ir įsidėmėtinas yra mitologo Dainiaus Razausko (2010, 1) teiginys: „Lietuvoje ne pinigų trūksta, o būtent to, kad žmogus jaustųsi **kaip namie**.“

3.3. Namai – sava kalba. Ne taip seniai ypač populiaru buvo Martino Heidegerio (žr. 1992, 147–167; Martin Heidegger) idėja apie kalbą kaip būties namus. Heidegerio mintį, kad supratimas visada įsikūnijantis kalboje, plėtojo Gadameris (Hans-Georg Gadamer). Jis vaizdžiai ir įtikinamai yra nusakęs žmogaus, vėl išgirdusio gimtąją kalbą, savijautą: „Kai grįžtame iš svetimkalbio užsienio namo, netikėtas susitikimas su gimtąja kalba mus tiesiog išgąsdina; artimybės visetas, papročiai ir įprastinis pasaulis tikrai sklidini savosios kalbos skambesio. / Žinoma, kiekvienas, kas **jaučiasi kaip namie savo gimtojoje kalboje**, gali išmokti kitų kalbų, dargi išmokti taip gerai, kad ir jose bus kaip namie. <...>. [I]š tiesų tėvynė pirmiausia yra kalbos tėvynė“ (G a d a m e r 1999, 223).

Teiginį „gimtoji kalba yra namai“ grožiniuose, eseistikos, mokslo tekstuose pabrėžia daugelis lietuvių kultūros asmenybių. Puiki (tik dėl pernelyg dažno vartojimo subanalinta) yra Justino Marcinkevičiaus (žr. 1982, 343) *kalbos namų* metafora, ne tik forma (raiška), bet ir turiniu, prasme artima Heidegerio kalbos idėjai. Subtili ir įtikinama yra Skirmanto Valento (1997, 95) pateikta šios metaforos interpretacija. Viktorija Daujotytė (2013, 8) kalbos kaip namų sampratą plėtoja pradėdama nuo tarmės: „Tarmiškai kalbantis žmogus yra **namie**, jei ir kitur. Bet visa krūtine tarmė alsuoja tik savo vietoje, tarp savo žmonių, kuriems nuo pat kūdikystės, nuo pirmųjų žodžių yra sava.“ Namų apibrėžimą nuo kalbos pradeda Regimantas Tamošaitis (2017): „[T]urime žinoti savo šaknis, savo prosenelius, savo tėvų namus, nes **mūsų namai yra kalba, lietuvių kalba ir lietuvių literatūra**, mūsų pareiga juos puoselėti ir su tuo palikimu eiti aukštyn, į Europą, kilti į

⁶ Lotynų kalbos *domus*, kaip matėme (žr. 3 išn.), turi ir ‘(filosofų) **mokyklos**’ reikšmę,

bendražmogišką kultūrą. Neturėdami savo šaknų, nežinodami savo praeities, mes Europoje esame niekis, darbo įrankis...“

Neretai tik gimtoji kalba lieka kone vienintelis savijautos „kaip namie“ dėmuo, kai žmogus įsikuria svetimame krašte, kitakalbėje aplinkoje. Prancūzijoje gyvenantis lietuvių prozininkas Valdas Papievis sako: „[L]ietuvių kalba man yra **namai**“; „Kad ir kur būčiau, esu kažkiek ir Lietuvoje, nes visada esu suaugęs su lietuvių kalba“ (cit. iš B u l o t a i t ė, 2017). Kad justų bent šiuokius tokius tos savijautos atšvaitus, iševijojus lietuviai *lietuviškais vardais* pavadina savo kavines, parduotuves, poilsia vietas: „Lietuvėlė“, „Vilnius“, „Gintaras“, net ant gyvenamojo namo pasikabina užrašą „Labas“ (žr. V i l k i e n ė 2015a, 126). O nuo ko pradėjo „jaukintis erdvę“ Karaliaučiaus krašte įsikuriantys rusai? Nuo vietovardžių keitimo, rusinimo, t. y. nuo kalbos.

Žinoma, be kalbos, mūsų emigrantams svarbu ir kiti *etninės bei tautinės kultūros* ženklai: lietuviškos šventės, simboliai, meninė saviveikla... Priešinga elgsena – prisitaikyti, perimti priimančios šalies kultūrą, išmokti kalbą. Pažymėtina, kad anglų kalbos frazeologizmo *to be at home* pirmoji reikšmė nurodoma „gerai mokėti (pvz., **kalbą**)“ (*DALKŽI* 628). Sociolingvistai pabrėžia, kad įgijęs svetimą kalbą ir sociokultūrinę kompetenciją žmogus jau gali *patogiai jaustis svetimose visuomenėse*; plg. cituotąją, visai tokią pačią, Gadamerio mintį. Dažnokai tik emigracijos pradžioje *namų* kultūra yra susijusi su lietuvių kultūra, kalba, su Lietuva. Ilgainiui toks žmogus, parvykęs Lietuvon, joje ima jaustis *ne toks savas*.

Minėtinas dar vienas savijautos „kaip namie“ atvejis – šitaip pasijunta skaitytojas kūrinio (paprastai grožinio), kurio turinys ir ypač kalba jį susieja su tradicine namų samprata. Taigi šiuo atveju asmenį jo *genties* žodis pasiekia ne tiesiogiai iš to žodžio vartotojo, o iš kultūros, kūrybos.

Agnė Žagrakalytė (g. 1979) yra parašiusi romaną *Eigulio duktė: byla F 117* (2013); tai kelių kartų giminės istorija (apima 1815–1977 metų laikotarpį), paremta tikrais faktais. Autorė perėmusi klasikinės mūsų prozos santykį su senąja Lietuvos kaimo žmogumi: įdėmų žvilgsnį jo daiktams, darbams, gamtos pasauliui. Skaito šį romaną tos pačios kartos prozininkė Laura Sintija Černiauskaitė (beje, vilnietė, bet vaikystės vasaras leisdavusi kaime pas močiutę) ir sako: „[Š]iuolaikiniam miestiečiui **lyg archajiški burtažodžiai** skamba visi tie *sėmenokai, sausakločiai, žardai, galvenos, šiupelės, karokšliai, jaknos, verstiniai, priebrukos, pečionkės ir lazankos*. Ir nors daugelio ūkio ir namų apyvokos daiktų, drabužių bei patiekalų **pavadinimų** nesupranti ir nenuspėji, kas tai galėtų būti, vis dėlto **jautiesi tarsi grįžęs namo**“ (Č e r n i a u s k a i t ė 2014, 141). Analogiškas atvejis – Leonardo Gutausko apysakų knygos *Pravardės* (2018) recenzentės Nomedos Gaižiūtės įspūdis ir mintys: „Skaitydama „Pravardės“ pirmą kartą gyvenime suvokiau banalybę „**kalbos namai**“ (nesididžiuoju, nes tikrai vėlokai): kai po dienos, per kurią skaitai ir rašai daug skurdžių sakinių, atsiverti knygą, **jautiesi grįžusi namo**, kur jauki ir šilta sužvarbusiai sielai, kur visada šventė, o ją sukuria įstabioji kalba – taip, tai yra, feisbuko skurdžia kalba tariant, TAS jausmas. Kaip jį apibūdinti?

Pasitikėjimas kalbos galia – galia maitinti savo syvais ir stebinti“ (G a i ž i ū t ė 2018, 6).

3.4. Namai – kultūra. „Mūsų kuriama šiuolaikinė kultūra turės pakeisti „**namus**“, kitom priemonėm atkurti gyvenimo jaukumo jausmą“; „žmogus ieško ir vis labiau ieškos **namų** kultūroje“ (D a u j o t y t ė , M a r t i n a i t i s 2013, 260, 267). Dabar ypač dažnai meno, mokslo, verslo, populiariosios kultūros žmogui kūryba, kultūra atstoja, pakeičia namus. Pavyzdžiui, apie poetės Juditos Vaičiūnaitės pasaulį pasakyta: „[N]amai turi būti surišti su kultūrinėmis vertybėmis, su istorine atmintim, architektūra“ (T a m o š a i t i s 2008, 82). Literatūrologas, eseistas Regimantas Tamošaitis *antraisiais namais* vadina literatūrą, geras knygas: „Literatūra – nuolatinis žmogiškų prasmų erdvės kūrimas, tai – **antrieji** žmogaus **namai**.“

Suprantama, toli gražu ne visa kultūra yra pririšta prie vienos vietos. Esu įsidėmėjęs Leonido Donskio, kosmopolitinių nuostatų filosofo, kadaise ištartą prisipažinimą, kad, pavyzdžiui, Italijos paveikslų galerijose jis **jaučiąsis kaip namie**. O teatro režisierius Rimas Tuminas savo gyvenimą svetur grindžia taip: „Teatras, kad ir kokioje šalyje jis būtų, lieka teatru ir jame tu statai savotiškus **namus**, kuriuose apsigyveni. Teatras yra **tavo namas**, į kurį paskui kvieti užėti ir kitus“ (cit. iš *R* 2019 01 19–25). Atkreipiame dėmesį, kad nuo *namų* daugiskaitos pereinama prie vienaskaitos, tai gali būti ir rusų kalbos poveikis; jau sakytą, kad rusų kalba neturi atitinkamo daugiskaitinio daiktavardžio kaip lietuvių *namai*. Tuminas daug metų gyvena rusų kalbos aplinkoje, galimas daiktas, kad joje jaučiasi „kaip namie“.

Skulptorius Antanas Šnaras yra sukūręs kalbamojo frazeologizmo skulptūrą-instaliaciją, ji – didžiulėmis, beveik pusanthro metro, granito raidėmis „parašyta“ frazė – 2008 metais trumpam laikui buvo statoma įvairiose Vilniaus vietose (žr. pav.).

Pav. Antanas Šnaras. Instaliacija „Kaip namie“ Katedros aikštėje⁷

⁷ Nuotrauka imta iš interneto: <<https://www.vle.lt/Straipsnis/Antanas-Snaras-92715#artidelmages>> [žiūrėta 2019-09-22].

Tad senas pasakymas atgimė nelaukta, modernia menine forma. Pats autorius sakęs, kad joje nereikia ieškoti kokių paslėptų prasmų – tai esanti tiesiog nuoroda į atitinkamą *savijautą*. Tos skulptūros prasmę, galimą praeivio žiūrovo refleksiją yra pabandžiusi aptarti Inesa Pavlovskaitė. Pasak autorės, jai rūpėjusios „sociokultūrinės problemos ašys“: „Šiuolaikinis žmogus ne tik vienišas, bet ir **benamis**, nes jo **namai – visur**. Kaip tik todėl jausena (ar pozicija) „**kaip namie**“ tokiu atveju paradoksaliai nereikia nieko, iki mikrobinės dalelytės redukuoja pačią namų sąvoką. <...> Manau, toksai Šnaro kūrinio kaip verbalinio kodo transliuojamas pranešimas implikuoja (ar idealiu atveju turėtų) šitokią praeivių savianalizę, skatina asmeninę miesto gyventojų ir viešos urbanistinės erdvės koreliaciją“ (P a v l o v s k a i t ė 2008, 6). Praeiviui, žiūrovui, frazeologizmo „skaitytoji“ kylančios asociacijos, žinoma, gali būti įvairiausias, ne tik tos, kurias kylant spėja recenzijos autorė; tas *namie* gali sušildyti, į atmintį atnešti frazes *Jauskis kaip namie; Visur gerai, bet namie geriausiai* arba, priešingai, „benamiui“ šiuolaikiniam žmogui priminti, kad jeigu namai – visur, vadinasi, – niekur, vadinasi, tu visur svetimas...

Svetima erdvė gali būti prisijaukinta ir tapti namais giliau ją pažįstant. 2016 metais Valstybės pažinimo centras buvo paskelbęs konkursą „Haiku Lietuvai“. Tarp bemaž 400 konkursui pateiktų trielių nemaža buvo skirta Vilniui. Daugelyje tekstų Lietuvos sostinė yra „romantinių svajonių įsikūnijimo erdvė, asmeninės laisvės įprasminimo vieta, senovės palikimo ir šiandienos gyvenimo gražaus buvimo pavyzdys“ (D u m č i u s 2016, 11).

4. Baigiamosios pastabos

Kai frazeologiniu palyginimu *kaip namie* apibūdinama asmens, asmenų grupės, bendruomenės savivoka bei savijauta, būdingosios to frazeologizmo implikacijos yra (jaustis) „gerai“ – „laisvai“, „jaukiai“, „saugiai“. Kontekstas paprastai rodo, kuri tų reikšmių yra ryškiausia. Savivokai „kaip namie“ aktualūs bent keturi dėmenys: vieta, žmonės, kalba, kultūra.

Šiandieninio lietuvių lokalinė ir kitokia savivoka labai marga, įvairi; matyti skirtumas tarp kaimo ir miesto augintinių, tarp vyresnio ir jaunesnio amžiaus žmonių, bet tos priešpriešos nėra visuotinės. Vis dėlto akivaizdi ši raidos kryptis: „namų“ sąvoka, taigi, ir pasakymo *kaip namie* prasmė, vis labiau siejama su plačiai suprantama kultūra, o kultūra nebūtinai susijusi su gimtine vieta, savais, artimais žmonėmis, gimtąja kalba. Emocinis susietumas su tam tikra *vieta* ne vienam lietuviui šiandien atrodo senamadiškas. Tačiau nurašyti kaip atgyveną prisirišimą prie *gimtujų namų*, gimtinės, prie savo krašto žmonių, gimtosios *kalbos* ir *kultūros* netikslinga; tradicinė priešprieša „namai–pasaulis“ tebegyvuoja.

Literatūra ir šaltiniai

- B a l i u k o n y t ė 1982 – Onė Baliukonytė, *Iš kelio dulkių*, Vilnius: Vaga.
B a r r i e 2017 – Thomas Barrie, *House and home: Cultural Contexts, Ontological Roles*, London and New York, Routledge.

- BLKŽ – Bendrinės lietuvių kalbos žodynas [prieiga internete: <<http://bkz.lki.lt>>, žiūrėta 2020-02-07].
- B u l o t a i t ė 2017 – Nijolė Bulotaitė, „Valdas Papievis: „Mano namai – lietuvių kalba““ [prieiga internete: <naujienos.vu.lt/valdas-papievis-mano-namai-lietuviu-kalba>, 2017-06-09, žiūrėta 2019-08-04].
- Č e r n i a u s k a i t ė 2014 – Laura Sintija Černiauskaitė, „Žagrakalių muziejus“ [Agnės Žagrakalytės romano „Eigulio duktė: byla F117“ rec.], *Metai*, 7, 141–145.
- DALKŽI – Bronislovas Piesarskas, *Dvitolomis anglų–lietuvių kalbų žodynas*, A–M, t. I, red. Elena Stasiulevičiūtė, Rita Šepetytė, Vilnius: Alma littera, 2004.
- D a u j o t y t ė 2013 – Viktorija Daujotytė, „Poezijos iššarmės“, *Literatūra ir menas*, 23, 7–9.
- D a u j o t y t ė, M a r t i n a i t i s 2013 – Viktorija Daujotytė, Marcelijus Martinaitis, *Sugrįžęs iš gyvenimo: Literatūriniai laišakai, pokalbiai*, Vilnius: Alma littera.
- DLKŽ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, 7-as leid., vyr. red. Stasys Keinys, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2012.
- D u m č i u s 2016 – Vytautas Dumčius, „Lietuva trijose eilutėse“, *Šiaurės Atėnai*, rugšėjo 16.
- FŽ – *Frazeologijos žodynas*, red. Jonas Paulauskas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001.
- G a d a m e r 1999 – Hans-Georg Gadamer, *Istorija. Menas. Kalba*, sud. Arūnas Sverdiovas, Vilnius: Baltos lankos [skyrius „Tėvynė ir kalba“, 223–228].
- G a i ž i ū t ė 2018 – Nomedė Gaižiūtė, „Kipšiukas kalbos namuose“, *Šiaurės Atėnai*, gruodžio 21.
- GL – *Gyvybės Lietuva: Sąjūdžio už politikos ir visuomenės atgimimą, parentą krikščioniškomis vertybėmis*, leidinys, Nr. 1 [leid. metai nenurodyti].
- H e i d e g e r i s 1992 – Martynas Heidegeris, *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Mintis.
- J a n k u s 2012 – Kostas Jankus (par.), „Kelio pabaiga“ [prieiga internete: <senas.zpasaulis.lt/index.php?id=2282>, 2012, žiūrėta 2019-08-09].
- J a n k u v i e n ė 2019 – Rūta Jankuvienė, „Be rimto švietimo nėra valstybės ateities“ [pokalbis su Rimu Budraičiu], *Šiaulių kraštas*, rugpjūčio 31.
- J u o z a i t i s 2011 – Arvydas Juozaitis, *Ryga – niekieno civilizacija*, Vilnius: Alma littera.
- J u š k a i t i s 1981 – Jonas Juškaitis, *Tolimos dainos: Eilėraščiai*, Vilnius: Vaga.
- K a v o l i s 1994 – Vytautas Kavolis, *Žmogus istorijoje*, Vilnius: Vaga.
- LKPŽ – *Lietuvių kalbos palyginimų žodynas*, sudarė Klementina Vosylytė, Vilnius: Mokslo, 1985.
- LKŽ VIII – *Lietuvių kalbos žodynas*, t. VIII, Vilnius: Mintis, 1970.
- LM – *Literatūra ir menas* (savaitraštis).
- LLKŽ – Kazimieras Kuzavinis, *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*, 2-asis patiksl. ir papild. leid., Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2017.
- LR – *Lietuvos rytas* (dienraštis).
- LRKŽ – Antanas Lyberis, *Lietuvių–rusų kalbos žodynas*, red. Ch[ackelis] Lemchenas, Vilnius: Mintis, 1971.
- M a r c i n k e v i č i u s 1982 – Justinas Marcinkevičius, *Raštai*, t. 1, Vilnius: Vaga.
- MK – *Mūsų kalba* (žurnalas).
- P a r u l s k i s 2005 – Sigitas Parulskis, *Miegas ir kitos moterys*, Vilnius: Baltos lankos.

- P a v l o v s k a i t ė 2008 – Inesa Pavlovskaitė, „9 raidės, 2 žodžiai, 1 frazė“, *Šiaurės Atėnai*, lapkričio 21.
- P e t r o š i u s 2014 – Donatas Petrošius, „Tėvynės ieškojimo sumaištys (I, II)“ [prieiga internete: <www.bernardinai.lt>, 2014-11-17, 20, žiūrėta 2019-08-07].
- R – *Respublika* (savaitraštis).
- R a z a u s k a s 2010 – „Nepagaunamas interviu: Kas ardo pasaulio vidurį?“ [Liudviko Giedraičio pokalbis su Dainiumi Razausku], *Liaudies kultūra*, 5, 1–6.
- R y k w e r t 1991 – Joseph Rykwert, “House and Home“, *Social Research*, 58(1), 51–62.
- RLKŽ I – *Rusų–lietuvių kalbų žodynas*, t. I (sudarė Chackelis Lemchenas), Vilnius: Mokslo, 1982.
- R o b e r t 2000 – Jean Robert, “Home and House“, *The International Journal of Illich Studies*, pp. 14–17 [prieiga internete: <<https://journals.psu.edu.illichstudies/article/download>>, žiūrėta 2019-09-25].
- R u t k o v s k a 2017 – „[NAMŪ konceptas]“, *Kristina Rutkovska, Marius Smetona, Irena Smetonienė, Vertybės lietuvių pasaulėvaizdyje*, Vilnius: Akademinė leidyba, 87–116.
- Š e p e t y t ė 2019 – Danutė Šepetytė, „Ar būtinai poetui reikia skursti?“ [pokalbis su Aivaru Veikniu], *Respublika*, sausio 12–18.
- T a m o š a i t i s 2008 – Regimantas Tamošaitis (par.), „Namai ir benamystė literatūroje“ [kalbasi Viktorija Daujotytė, Regimantas Tamošaitis, Arvydas Šliogeris, Vytautas Rubavičius], *Metai*, 6, 80–99.
- T a m o š a i t i s 2015 – Regimantas Tamošaitis, „Anapus ežero, kur bokštai“, *Metai*, 10, 151–153.
- T a m o š a i t i s 2017 – Regimantas Tamošaitis, „Visko išsivadėję norime būti niekiu“ [prieiga internete: <www.propatria.lt>, 2017-12-18, žiūrėta 2019-08-27].
- T r e š č i n a 2019 – Ana Treščina, „Gyvenu ne name, o planetoje“ [pokalbis su Gražina Sviderskyte], *Moteris*, 1, 37–41.
- T u m a s o n y t ė 2010 – Jurga Tumasonytė, „Kelionė pas Ozo šalies burtininką“, *Literatūra ir menas*, 11, 26.
- V a l e n t a s 1997 – Skirmantas Valentas, *Lingvistinis pasaulis poezijoje*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- V i l k i e n ė 2015a – Loretą Vilkienė, „Kalba ir etninė tapatybė“, *Emigrantai: kalba ir tapatybė: Kolektyvinė monografija (mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė)*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 117–134.
- V i l k i e n ė 2015b – Loretą Vilkienė, „Tarp dviejų kalbų ir kultūrų: kultūrinės tapatybės klausimas“, *Emigrantai: kalba ir tapatybė: Kolektyvinė monografija (mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė)*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 155–185.
- V o s y l i ū t ė 2011 – Marta Vosyliūtė, „Gražiausias paukštis – gyvatė“, *Šiaurės Atėnai*, liepos 22.
- Б е н в е н и с т 1995 – «Четыре круга социальной принадлежности», Эмиль Бенвенист, Словарь индоевропейских социальных терминов: I. Хозяйство, семья, общество, II. Власть, право, религия (редакция Ю. С. Степанова), Москва: Прогресс, 198–211.
- Л ė в к и н а 2016 – Юлия Лёвкина, «Практика себя: три вопроса об идентичности» [prieiga internete: <https://imperative.eu/Kaliningrad/praktika_sebya_tri_voprosa_ob_identichnosti>, 2016-04-13, žiūrėta 2019-01-08].

Kazimieras Župerka

Kaip namie (sociolingvistinė frazeologizmo interpretacija)

S a n t r a u k a

Pagrindinės sąvokos: *lyginamasis frazeologizmas (frazeologinis palyginimas), regioninė (lokalinė) savivoka, namų samprata, vieta (erdvė), kultūra.*

Lyginamasis frazeologizmas *kaip namie* būna pasitelkiamas aiškinantis lokalinę bei dvasinę savivoką toje aplinkoje, kurioje esi: ar jautiesi esąs *namie, kaip namie*, ar jautiesi *svetur, svetimas*. Svarbiausi „namų“ sąvokos turinio dėmenys būna vieta, žmonės, kalba ir kultūra. „Namų“ sąvoką gali sudaryti vienas arba keli tų dėmenų, jų dermė.

Kalbamasis frazeologizmas implikuoja sudėtingą semantiką: pirma, iš vietos prieveiksmio *namie* suvokiame, kad kalbama apie tam tikrą (daiktinę, realią, ar abstraktesnę, įsivaizduojamą, tariamą) vietą, erdvę; antra, susietas su lyginamuoju jungtuku *kaip* tas prieveiksmis rodo, kad kalbama apie *ne-namus* – vietą, kuri tik tam tikru atžvilgiu yra tokia pat kaip namai ar bent į juos panaši. Žodynai nurodo šią frazeologizmo reikšmę: „gerai, laisvai [jaustis]“. Kontekstai rodo, kad kalbos vartotojai kaip ypač būdingą pripažįsta jame implikuotą reikšmę „jauku, saugu“. Iš kontekstų taip pat matyti, kad frazeologizmą *kaip namie* ir jam tolygius, artimus pasakymus vieni kalbos vartotojai (net ir jaunosios kartos atstovai) sieja su tam tikra vieta (paprastai gimtine), su artimais, savais žmonėmis, su sava (gimtąja) kalba, su (iš visų tų aplinkybių einančiu) buvimo būdu; kiti (ypač jaunesni) jau persiėmę kosmopolitine savivoka: jie teigia visur galintys jaustis *kaip namie*. Kultūrologai, sociologai teigia, kad šiandienos žmogus vis dažniau namų ieško kultūroje, tuo būdu tarsi stengdamasis susigrąžinti tai, kas vis labiau tolsta, tikrąją realybę keisdamas sąlygine. Ypač ryški šių teiginių iliustracija yra skulptoriaus Antano Šnaro sukurta frazeologizmo *Kaip NAMIE* skulptūra-instaliacija; ji – didžiulėmis, beveik pusantro metro, granito raidėmis „parašyta“ frazė – 2008 metais trumpam laikui buvo statoma įvairiose Vilniaus vietose.

Kazimieras Župerka

Kaip namie (Just like at home): Sociolinguistic Interpretation of the Phraseological Idiom

S u m m a r y

Keywords: *phraseological comparison, regional self-knowledge, the concept of home, place (space), culture.*

Phraseological comparison *kaip namie (Just like at home)* is used whilst self-explaining the local as well as spiritual (emotional) self-knowledge in the place that you are: do you feel like you are *at home, just like home* or do you feel *foreign*. The most

important aspects of “home” are place, people, language and culture. The concept of “home” could be constructed from one or a few of the aspects, their harmony.

The phraseological comparison implicates complicated semantics: first of all, from the adverb *namie* “at home”, we can apprehend that we are talking about a specific (physical, real, or abstract, imaginary, unreal) place, space; second, this adverb connected with the conjunction *kaip* “like” can show that we are talking about *not-home* – place which only from a certain angle can resemble home. In dictionaries, this phraseological definition can be found: “[to feel] good, free”. Context clues show that speakers are fond of the “comfortable, secure” meaning. In addition, context clues can display that some speakers (even from the younger generation) could associate the phraseological idiom *kaip namie* with a certain physical place, relatives, native language and even with the whole existence (of all the circumstances); others (especially younger ones) already have the cosmopolitan self-knowledge: they insist that they can feel like being at home anywhere. Academics of culture, sociologists assert that a modern person would more often search for *home* in culture and in a way is trying to bring back something that is slowly becoming foreign, changing substantial reality to circumstantial one. A very clear illustration of these points can be seen in the sculptor Antanas Šnaras’ phraseological sculpture-installation “*Kaip namie*”; in 2008, this gigantic, almost a meter and a half, in granite letters “written” phrase was placed in various squares of Vilnius for a brief moment.

K a z i m i e r a s Ž U P E R K A
Regionų plėtros institutas
Šiaulių universitetas
P. Višinskio g. 38
LT-76352 Šiauliai
[k.zuperka@gmail.com]

Straipsnis gautas 2019 m. spalio 22 d., priimta 2020 m. vasario 12 d.
Received 22 October 2019, accepted 12 February 2020.